

מסכת בבא בתרא – שבוע מספר 12

הלימוד השבועי: ספרי התנך וסידורן

שלום,

השבוע נתחיל סדרת דפים העוסקת בספרי התנך. הסוגיה נמצאת בפרקנו בגב המשנה הקובעת שאין לחלק את כתבי הקודש. נתח הגמרא לא גדול אבל הדיון בו אורך זמן ומהווה מעין מבוא למקרא.

שבוע טוב

הלימוד השבועי

דף יג עמוד ב' תנו רבנן מדביק אדם' - יד עמוד א' 'כותבי ספרים שברושלים עושין ספריהם'.
נדלג על סוגיה העוסקת בחישובי גודל ספר תורה וגודל ארון הברית שהיה במקדש ומה היה בתוכו (חזרו לשם רק אם יספיק הזמן)
דף יד עמוד ב' תנו רבנן סדרן של נביאין' - טו עמוד א' 'נחמיה בן חכליה'

תנ"ך בכריכה אחת

- מדביק אדם תורה נביאים וכתובים - מהן הדעות השונות? נסו לתת הסבר לכל דעה? האם לדעתכם מדובר במחלוקת טכנית העוסקת במנה הפרטי של ספרים או במחלוקת מהותית העוסקת בקדושה?
 - מבחינה טכנית – חשבו מהי צורת הספר המדוברת - גלילה או דפים מחוברים (כמו היום)
 - בייתוס בן זונין
- הוא אינו חכם, אבל מופיע מספר פעמים בחז"ל כמי שחכמים ואף הנשיאים מצויים אצלו – כנראה היה גביר. ראו למשל תוספתא פסחים פרק י הלכה יב
- מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו מסובין בבית ביתוס בן זונין בלוד והיו עסוקין בהלכות הפסח כל הלילה עד קרות הגבר הגביהו מלפניהן ונועדו והלכו להן לבית המדרש
- מה ניתן ללמוד היסטורית על מציאות ספרי תורה מכך שהביאו ראייה דווקא ממנו ולא מחכמים. ומכך שבכלל נצטרכו להביא ראיות מאירועים מיוחדים.

סדרן של ספרי התנ"ך

- השוו את סדר נביאים בבריתא לזה שבתנכים שלנו – השוו גם לתנ"ך קורן המסודר ע"פ כתבי יד לנינרד וגם לתנ"ך חורב המסודר ע"פ כתר ארם צובא. – מהם ההבדלים?
- אולי כדבר ראשון - מקובל שיש בתך 24 ספרים – ספרו אותם – כיצד מגיעים למספר זה?
- מה ההגיון בסדר ספרי המקרא? נסו לשער מה היו השיקולים בקביעת הסדר - האם עולים בקנה אחד עם השיקולים המוזכרים בסוגית הגמרא?
- הדיון בגמרא בסדר הספרים יכול להיות מובן ע"פ השוואה לסידורן בתרגום השבעים (תרגום השבעים משקף כנראה את המקרא שהיה בידי יהדות ההלניסטית באלכסנדריה במאה השלישית לספירה – הוא נתקדש בידי הנוצרים כברית הישנה וכולל גם ספרים נוספים הנקראים הספרים החיצוניים)

מתוך: מבוא למקרא האונ' הפתוחה:

12.1.2.2 סידור הספרים

בכתבי־היד של תרגום השבעים מסודרים ספרי המקרא לפי סוגיהם הספרותיים, ולפעמים – לפי המחבר או התקופה שאליהם יוחסו: ספרי החוק והתולדה; ספרי הנבואה; ספרי החכמה והשירה (או להיפך: ספרי החכמה והשירה; ספרי הנבואה). בסידור זה מתבטלת אפוא החלוקה לנביאים וכתובים, המקובלת במקרא העברי, שהרי: ספרי עזרא (ונחמיה) דברי הימים דומים בסוגם (היסטוריוגרפיה) לספרי שמואל ומלכים; ספר דניאל דומה יותר לספרי הנבואה מאשר לספרים הכלולים עמו בקובץ הכתובים; מגילת רות מספרת סיפור, שהתרחש "בימי שפט השפטים" (רות, א:1); מגילת איכה, המקוננת על החורבן, יחסה במסורת לנביא ירמיהו, שחזה וחווה את החורבן יותר מכל נביא אחר.

על־פי שיקולים אלה מופיע בתרגום השבעים ספר דברי הימים, ולפעמים גם ספר עזרא (ונחמיה), אחרי ספרי מלכים; ספר דניאל מופיע בסוף ספרי הנבואה; מגילת רות מצורפת לספר שופטים; ומגילת איכה – לספר ירמיהו. עם זאת, ספרי התורה ונביאים ראשונים, סדרם מותנה על־ידי הרצף התולדי, מופיעים בתרגום השבעים בסדר ובמקום (בהתחלה) הזהים לאלה שבמקרא העברי.

להדגמת תופעות אלה מובאות להלן רשימות ספרי המקרא על־פי סדרם בסני כהברייד השונים של תרגום השבעים: כתבי־יד ואטיקן (שסימנו B), מן המאה הרביעית לסה"נ, הנמצא בספריית הואטיקן ברומא; וכתבי־יד אלכסנדריה (שסימנו A), מן המאה החמישית לסה"נ, הנמצא במוזיאון הבריטי בלונדון.

ב - A (אלכסנדריה)	ב - B (ואטיקן)
בראשית	בראשית
שמות	שמות
ויקרא	ויקרא
במדבר	במדבר
דברים	דברים
יהושע	יהושע
שופטים	שופטים
רות (ספרים 6)	רות
מלכים א'ד	מלכים א'ד (= שני זבל)
דניאל (ספרים 6)	דניאל א'ב
(נביאים 16)	עזרא א'ב
יהושע 1	תהלים
שופטים 2	משלי
מלכים 3	קהלת
דניאל 4	שיר־השירים
עזריה 5	איוב
יהושע 6	חמט שלמה
דברים 7	בן־סירה
חבקוק 8	אסתר
צפניה 9	יהודית
חגי 10	טוביה
חזקיה 11	הושע
מלאכי 12	צמח
ישעיהו 13	מיכה
ירמיהו 14	יואל
(ברוך)	עזריה
איכה	יונה
אננת ירמיהו	נחם
חזקאל 15	חבקוק
דניאל 16	צפניה
אסתר	חגי
טוביה	זכריה
יהודית	מלאכי
עזרא א'	ישעיהו
עזרא ב'	ירמיהו
מלכים א'ד	ביון
תהלים	איכה
איוב	אננת ירמיהו
משלי	חזקאל
קהלת	דניאל
שיר־השירים	
חמט שלמה	
בן־סירה	
מוזרי שלמה	

משה כתב ספרו וספרו של בלעם

▪ כתיבת התורה ע"י משה היא העמדה המסורתית ומולה עומדת ביקורת המקרא הטוענת על מקורות שונים – לא ניכנס לסוגיה סבוכה זו רק נביא מתאבן לגישה הנסה להחזיק את שתי הגישות: מתוך מאמרו של הרב מרדכי ברויאר ז"ל 'על ביקורת המקרא' (המאמר כולו נמצא באתר דעת) גישתו של פרנץ רוזנצווייג – ברם זכור לטוב אותו הוגה דעות גדול, פרנץ רוזנצווייג שמו, בעל ספר "כוכב הגאולה", שהתריע על הטעות של הגישה הזאת. הוא שעמד והעמיד על כך שהתורה אינה רק לקט יצירותיהם של מחברים שונים, אלא היא בראש וראשונה ספרו של העורך שליקט את כל היצירות האלה. והעורך הזה בוודאי הכיר את הסתירות שבין היצירות. אף על פי כן הוא ראה לנכון לכנס אותן ולצרף אותן ולהפוך אותן ליצירה אחת. ומכאן שהוא היה סבור שיצירות אלה יכולות להתקיים כאחת, ולאמתו של דבר אין הן סותרות זו את זו אלא משלימות זו את זו. ולפיכך אין זה נכון לקרוא את מקורות התורה כיצירות עצמאיות; אלא יש לקרוא את הספר המצרף את המקורות האלה ליצירה אחת. רק זה הוא ספר התורה שנמסר לנו מידי העורך. ועלינו לפרש אותו על פי דעת העורך ועל פי המשמעות שהוא נתכוון לה. והעורך שיצר את הספר הזה ראוי להיקרא "רבנו"; שהרי מידינו קיבלנו את ספר התורה, והוא המלמד תורה לישראל. ורוזנצווייג הוסיף על כך דרך שנינות וצחות. ספרי הביקורת נוהגים לסמן את העורך באות R שהיא קיצור של Redactor (=עורך). אולם אם מחליפים את האות הלטינית באות ר' העברית, היא תהיה קיצור של "רבנו". ואכן זהו השם הראוי לו. כי העורך המסומן באות R איננו אלא רבנו.

פרשת בלעם

מדוע יש לציין במפורש שמשה כתב ספרו של בלעם? הרי דברי בלעם הם חלק מהתורה?

תשובות שונות: התחילו ברש"י וראו גם:

ריטב"א על סוגייתנו

והא דאמרין (לעיל) במשה שכתב ספרו ופרשת בלעם, נראין דברי האומרים שאין זו פרשת בלעם שכתובה בתורה דהיא הקב"ה כתבה כשאר התורה, אלא פרשה בפני עצמה היא שכתב והאריך בה יותר והיתה מצויה להם.

של"ה לפרשת בלק (הרב ישעיה הורביץ)

בזה יתבאר מה שאמרו (בבא – בתרא שם), כתב ספרו ופרשת בלעם, שלא תאמר שהגיע למשה רבינו ענין בלעם מצד כי הקדוש ברוך הוא הגיד לו, והוא כמו שאנו לומדים ספרי הנבואה מפי רבי ואנחנו יודעים דבריהם, אבל אין אנחנו נביאים ולא בני נביאים, ואין אנחנו משיגים מה שהשיגו הם, רק שאנחנו מבינים דבריהם מפי מלמד שלמד אותנו דבריהם. לא כך, אלא משה רבינו ע"ה השיג מה שהשיג בלעם בענין נבואה על העתיד לישראל וכל הברכות. זהו ענין כמו שכתב כל התורה מצד השגת נבואתו, כן ענין פרשת בלעם.

תהלים

▪ מה פירוש שדוד כתב על ידי עשרה? מי כתב?

○ פרשנות יחודית יש לרב סעדיה הגאון –

מתוך: ארבע גישות לספר תהלים/פרופ' אוריאל סימון עמ' 10

רב סעדיה גאון עובר בשתיקה גמורה על דברי חז"ל, לפיהם השתתפו עם דוד "עשרה זקנים" בחיבור מזמורי תהלים. בניגוד לעמדתם זו אין רס"ג רואה באנשים הנזכרים בכותרות המזמורים משוררים אלא מזמרים גרידא, ואי לכך

י"ב אייר תשע"ג

הוא יכול ליחס את כל ק"ן המזמורים באורח בלעדי לדויד . יתירה מזאת : בעוד שבעיני חז"ל היו המזמורים בחזקת תפילות שנאמרו ברוח הקודש , שולל רס"ג תפיסה זו בתוקף רב , ומשתדל להוכיח שצורתם המזמורית אינה אלא לבוש ריטורי חיצוני , ושלאמיתו של דבר הספר כולו אינו אלא דבר ה' אל דויד . תפיסה חדשנית זו של ספר תהילים כמעין תורה שנייה שניתנה לדויד הנביא , נועדה — כפי שהראה כבר משה צוקר — להשמיט את הקרקע מתחת לאמונה הקראית , לפיה ספר תהילים הינו סידור התפילה של עם ישראל לדורותיו .

חזקיה וסיעתו

- חזקיה וסיעתו מזכרים במשלי כה. מדוע הספרים שכתבו לא מיוחסים לשלמה? מה הכוונה כתבו?
- תקופתו של חזקיהו מקבלת בסוגיה דגש מיוחד – הן בכתיבת התנ"ך והן בסדרן של נביאין שמזכירים את הנביאים שניבאו בתקופתו – מדוע מה מיוחד בתקופה זו?